

Anna Kudrnová,

Rhematic subjects in written English: regular preverbal position vs. focusing by *it*-cleft

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav anglického jazyka a didaktiky, 2013

Posudek diplomové práce

Předložená studie je příspěvek k teorii aktuálního členění větného zkoumající zaměnitelnost dvou typů rematických podmětů, podmětu v prezentační škále a rematického podmětu indikovaného vytčením vytýkací konstrukcí. Pojetí informační struktury vychází z teorie funkční perspektivy větné Jana Firbase a jeho školy, která pro téma práce poskytuje vhodný rámec především ve třech aspektech: základním rozlišením aktuálněčlenských struktur vět podle rozsahu kontextové závislosti jejich prvků na dvě instanční úrovně: první, zahrnující základní (basic) a střední (ordinary) instanční úroveň, a druhou instanční úroveň (second instance level); koncepty dvou základních škál této struktury, prezentační a kvalifikační; a specifikací faktorů, které ji určují, a to jak základních (kontextová ne/závislost, sémantika, lineární řazení, intonace), tak faktorů sloužících k vypojení z kontextové závislosti. Zkoumané struktury se ve všech těchto aspektech liší. Zatímco rematický podmět v prezentační škále je struktura úrovně první instance AČV struktury, na nichž je indikován kontextovou nezávislostí, prezentační sémantikou slovesa a scénickou sémantikou adverbialia, je-li přítomno (kontextově nezávislého na základní úrovni, kontextově závislého na střední úrovni), rematický podmět indikovaný vytýkací konstrukcí je odvozená struktura, v níž vytčený element většinou představuje kontextově závislý podmět podkladové věty, vypojený z kontextové závislosti některým z dekontextualizačních faktorů nejčastěji na úrovni druhé instance. Autorka náležitě věnovala pozornost i realizační formě podmětů zkoumaných struktur, která má také některá specifika. Z těchto rozdílů vyplývá předpoklad, že je zaměnitelnost zkoumaných struktur spíše výjimečná, a výsledky práce tento předpoklad potvrdily.

K výzkumu těchto otázek autorka shromáždila 100 dokladů prezentační škály a 100 dokladů vytýkací konstrukce ze současné beletrie. K získání dokladů vytýkací konstrukce bylo třeba značně delšího textu, což ovšem souvisí s různou instanční úrovní výskytu zkoumaných struktur: zatímco nejrozsáhlejší část textu je tvořena střední rovinou (ordinary level), což je hlavní oblast výskytu prezentační škály, základní typ vytýkací konstrukce, typ s kontextově závislou vedlejší větou bez nových prvků, je prvek druhé instanční úrovně (second instance), jejíž zastoupení v textu je podstatně menší. Nadto nešlo o výzkum všech vytýkacích konstrukcí, nýbrž jen těch, z jejichž podkladové struktury byl vytčen podmět. Identifikace všech výskytů prezentační škály naproti tomu vyžadovala stanovení prezentační sémantiky slovesa, což je v případě jiných než lexikálně prezentačních sloves často problematické, a určení scénické nebo specifikací dynamické sémantiky adverbialia, je-li přítomno, která často není jednoznačná.

Ani druhý základní faktor AČV struktury, kontextová ne/závislost, často neindikuje AČV funkci jednoznačně, neboť nejde o jev polární, nýbrž stupňovitý, a úsek textu, po který prvky zůstávají aktivované, mnohdy neodpovídá sedmi klauzím, jak je stanoveno v literatuře.

V rozboru prezentační škály měla autorka spolehlivou oporu v odborné literatuře díky značné pozornosti, která se jí zejména v poslední době věnuje. Výsledky těchto výzkumů relevantně aplikuje na vlastní rozbor a v případě rozšířené prezentační škály je poněkud modifikuje. Různou AČV strukturu, a tedy i různou míru jednoznačnosti zkoumaných dokladů prezentační škály roztrídila do pěti skupin: vlastní prezentační škálu - prototypické struktury, které tvoří převážnou většinu dokladů; rozšířenou prezentační škálu, v jejímž užším pojetí se plauzibilně odchyluje od pojetí jejích autorů; speciální prezentační škálu; dvojznačné případy, kdy nebylo možno jednoznačně určit, jde-li o škálu prezentační nebo kvalifikační; problematické případy, kdy určení rematickosti podmětu je jednoznačné, avšak kontextově závislé sloveso nemá prezentační sémantiku. Pokud jde o realizační formu podmětu prezentační škály, naprosto převažuje substantivní fráze, jejímž řídicím členem je obecné jméno, v čemž se promítají sémantické vztahy mezi slovesem a podmětem.

V analýze dokladů vytýkací konstrukce měla autorka oporu v literatuře jen v klasifikaci Princeové, která rozlišuje vytýkací konstrukce s kontextově závislou větou vedlejší a konstrukce, jejichž vedlejší věty obsahuje nové prvky, a v literatuře o textové funkci vytýkací konstrukce. Otázce, kterou dynamickou sémantickou škálu vytýkací konstrukce tvoří, nebyla v literatuře dosud věnována pozornost. Autorka ji řeší připsáním převážné většiny všech vytýkacích konstrukcí, tj. obou typů, ke

kvalifikační škále (95%, tabulka 12, s. 53). Rozdíl mezi uvedenými dvěma typy vytýkáací konstrukce je však v tomto směru relevantní: vytýkáací konstrukce s kontextově závislou vedlejší větou jsou případy druhé instance, v nichž jediný nový prvek je vytčený podmět podkladové struktury, v čemž je možné hledat podobnost s prezentační škálou. O kvalifikační škále u tohoto typu nelze hovořit, neboť sdělení je perspektivováno k podmětu, nikoliv od něho. Specifický typ kvalifikační škály tvoří pouze konstrukce s novými prvky ve vedlejší větě, které mají dva informační vrcholy (CGEL, dual focus), první na vytčeném podmětu a druhý v nových prvcích vedlejší věty. U obou typů je AČV struktura podkladové věty a vytýkáací konstrukce (s odhlédnutím od dvou distribučních podpolí ve formě s vytčením) stejná: liší se jen prostředek vytčení podmětu: syntaktická konstrukce vs. pozice intonačního centra. Vzhledem k tomu, že podle autorčina rozboru v jejích dokladech převládá typ s kontextově závislou vedlejší větou (64%, s. 47), bylo by zastoupení kvalifikační škály podstatně nižší než uvedených 95% v tabulce 12. Nicméně některé konstrukce řazené k tomuto typu mají ve vedlejší větě nové prvky. Autorka zde opominula působení dekontextualizačních faktorů, které zvažuje pouze u vytčeného členu v hlavní větě (srov. exx 14, 16, 18, 33, 43, 61, 62 aj. v příloze vytýkáací konstrukce, které by bylo možné chápat jako první typ jen v tom případě, že se kontrastní prvek obsažený v jejich vedlejších větách explicitně vyskytuje v předcházejícím kontextu). Pokud jde o rozdíly mezi zkoumanými strukturami v textové funkci, nerozlišení dekontextualizačních faktorů od funkcí působících ve výstavbě vyšších jednotek textu vedlo autorku k uvažování o tomto aspektu pouze u vytýkáací konstrukce, nikoliv u prezentační věty. Zatímco dekontextualizační faktory, působící v zásadě jen u vytýkáací konstrukce, se přímo na výstavbě vyšších textových jednotek nepodílejí, v případě funkcí spojených s vyššími textovými jednotkami jako uvedení, shrnutí, rozvíjení aj. dílčího tématu i prezentační věty nepochybně hrají roli, která zatím nebyla v literatuře popsána. Rysy, jimiž se prezentační škála od vytýkáací konstrukce liší, jsou faktory určující rematickou funkci podmětu: kontextová nezávislost v prezentační větě vyplývající z jeho novosti a prezentační sémantika slovesa oproti kontextově závislému, známému podmětu ve vytýkáací konstrukci, rematicizovanému dekontextualizačními faktory bez ohledu na sémantiku slovesa.

Poznámky k jednotlivostem

nepřesné formulace: the two constructions are rarely interchangeable, because of their respective underlying structures (s. 8): zkoumaný typ prezentační věty má podkladovou strukturu? Brno School ... is today's centre of FSP studies (s. 9)?; základní pojmy AČV struktury now usually referred to as theme and rheme [in ČR] (s. 10) - u nás je jediná teorie informační struktury? preverbal rhematic subjects are the most typical form to embody a Presentation Scale (s. 29)? aj.

Slovosledný vzorec S-V-O, s kterým autorka operuje, neplatí pro prezentační větu: jde o vzorec S-V-(Adv) Table 14, s. 36 (a jinde): noun phrase, pronoun a proper name: první realizační forma je jméno obecné - všechny uvedené realizační formy jsou substantivní fráze.

V odkazech na prameny dokladů někde chybí jméno autora (ex 79, s. 49; ex 81, s. 50); ex 7 (s. 17)

Některé doklady se uvádějí dvakrát i třikrát, pokaždé s jiným pořadovým číslem: ex 27 (s. 30)=ex 36 (s. 33)=ex 56 (s. 39); ex 4 (s. 15)=ex 39 (s. 36).

Po jazykové stránce má práce náležitou úroveň, potřeba oprav je ojedinělá, např. s. 11/8zd: none of the elements is retrievable ..., meaning that (=viz.) Poslední věta před 2.2.1 nemá větu hlavní; clearly cut (s. 40/6sh) aj.

Závěr:

Předložená diplomová práce zpracovává dva velmi náročné úkoly, pro jejichž řešení odborná literatura poskytuje spolehlivou oporu pouze v případě jednoho z nich. Nedostatků v řešení druhého úkolu se ukazují být podnětem pro další výzkum na podstatně vyšší odborné úrovni, než které může dosáhnout i velmi dobře odborně vybavený diplomant. Co je v tomto směru třeba autorce vytknout, je nezohlednění různých AČV struktur obou základních typů vytýkáací konstrukce z hlediska připsání dynamické sémantické škály. Jako celek tedy práci hodnotím na základě jejich pozitiv, k nimž nepochybně patří fundované, přesvědčivé zpracování prezentační škály, podrobná tabulace všech zkoumaných rysů obou konstrukcí v příloze a pěkné shrnutí výsledků. I v části o prezentační škále práce přinesla některá dílčí zjištění, kterým dosud nebyla věnována pozornost (sémantické vztahy mezi předmětem a podmětem v tranzitivním ztvárnění prezentační škály, reflexivní prezentační slovesa aj.).

Diplomovou práci Anny Kudrnové doporučuji k obhajobě a v závislosti na jejím průběhu ji předběžně hodnotím známkou velmi dobrou až výbornou.

V Praze, dne 29. 1. 2013

Prof. PhDr. Libuše Dušková, DrSc.